

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 338.24: 334.012.64

О. Ю. АПОСТОЛЮК

Київський національний торговельно-економічний університет

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

В роботі розкрито сутність державної підтримки малого підприємництва та його фінансової складової. Досліджено види державної фінансової підтримки малого підприємництва. Виявлено можливості застосування зарубіжного досвіду державної фінансової підтримки в Україні.

Ключові слова: мале підприємництво, державна підтримка малого підприємництва, державна фінансова підтримка, види державної фінансової підтримки малого підприємництва.

O. Y. APOSTOLIUK

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

INSTRUMENTS OF THE STATE FINANCIAL SUPPORT FOR SMALL BUSINESS

Small business as a factor of national competitiveness growth is the hallmark of a modern developed economy. In this regard, there is an important need for state support of small business in Ukraine. The aim of the research – to investigate the essence and elements of state financial support for small business. The objectives of the article are the following: to find out the place of financial instruments as a part of the state support, to analyze different types of state financial support, to identify the possibility of using foreign experience concerning the use of certain financial instruments of state support for small business in Ukraine. For effective implementation of state financial support for small business is necessary to improve the existing legislation in terms of conceptual and categorical apparatus. The concept of "state support of small business" and "state financial support" should have formal, clear and comprehensive explanation. Special attention should be paid to the provision of state guarantees for loans, small business development cooperation with large enterprises and attraction of international loans.

Keywords: small business, state support of small business, state financial support, types of state financial support for small business.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток ринкових відносин в Україні тісно пов'язані зі збільшенням ефективності діяльності малих підприємств. Малий бізнес як фактор зростання національної конкурентоспроможності є характерною ознакою сучасної розвинутої економіки. Світова практика показує, що продукція малих підприємств формує понад 50% ВВП країн Європейського Союзу. Незважаючи на те, що в Україні частка малих підприємств у загальній їх кількості відповідає рівню розвинутих країн і складає 94,3%, частка населення, зайнятого у малому бізнесі, не перевищує 25%, що свідчить про значне відставання від високорозвинених країн, де цей показник становить близько 50–80% економічно активного населення. У зв'язку з цим нагальною потребою є державна підтримка розвитку малих суб'єктів господарювання в Україні, важливою складовою якої є фінансові інструменти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема теоретичного обґрунтування державної фінансової підтримки малого підприємництва давно є об'єктом дослідження вчених. Різні аспекти визначення поняття «державна підтримка» та види такої підтримки стосовно малого підприємництва досліджували зарубіжні вчені: Занковський С.С., Золотарьов А.Н., Лаптева В.В. та інші. Також вагомий внесок у вивчення даного питання внесли вітчизняні вчені, такі як Булана О. О., Волосович С. В., Соколова Л.В. та Манакіна О.В., Яценко Л.Д.

Однак, на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими питання теоретичної сутності саме «державної підтримки малого підприємництва» та місце державної фінансової підтримки у цій системі. Також подальшого дослідження потребує можливість застосування зарубіжного досвіду стосовно видів та форм державної фінансової підтримки малого підприємництва.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сутності та складових державної фінансової підтримки малого підприємництва. На основі вказаної мети у статті вирішуються наступні завдання: з'ясувати місце фінансових інструментів у складі державної підтримки, проаналізувати види державної фінансової підтримки, виявити можливості застосування зарубіжного досвіду щодо застосування окремих фінансових інструментів державної підтримки малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність державної фінансової політики підтримки малого підприємництва законодавчо закріплена у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» [1] та в Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки [2]. На жаль, станом на 2014 рік дана програма залишається тільки проектом закону, а юридичну силу має Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні від 21.12.2000 р. № 2157-III [3]. Проте вона вважається застарілою і не відповідає сучасним потребам малого підприємництва. Слід зазначити, що у чинному

вітчизняному законодавстві відсутнє визначення поняття «державна підтримка розвитку підприємництва», що вносить певну неоднозначність у його трактування. Так, Золотарьов О.М. розглядає державну підтримку як діяльність держав, суб'єктів ринкових відносин та громадських структур, що спрямована на ефективне функціонування економіки [4]. Водночас Булана О.О. ототожнює державну підтримку із державною допомогою [5]. Соколова Л.В. та Манакова О.В. розглядають державну підтримку через її складові, визначаючи її як тривірневу систему фінансово-кредитної, податкової та не фінансової підтримки [6]. Існують також суперечки стосовно співвідношення понять «державна підтримка» та «державне регулювання». Більшість вчених погоджуються, що державна підтримка є складовою державного регулювання. Зокрема, Лаптева В.В. та Занковський С.С. наводять наступне визначення: «державна підтримка є частиною державного регулювання економіки і визначається як сукупність організаційних, правових, економічних та інших заходів впливу на розвиток господарської діяльності та вирішення соціальних проблем» [7].

Провідне місце у системі державної підтримки розвитку підприємництва займає саме фінансова підтримка. Водночас Яценко Л.Д. навіть зводить систему державної підтримки до виключно її фінансової складової [8]. Проте, з даною думкою важко погодитися, враховуючи те, що у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від 22.03.2013 № 4618-VI виокремлено такі види державної підтримки малого та середнього підприємництва як фінансова підтримка, інформаційна підтримка, консультаційна підтримка. На основі Закону № 4618-VI та Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого та середнього підприємництва на 2014–2024 роки від 28.08.2013 № 641-р проаналізуємо інструменти реалізації державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні.

Серед інструментів підтримки найбільш поширеним вважається часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами. Дана компенсація здійснюється за рахунок цільових субсидій переважно для виробників сільськогосподарської продукції, організацій агропромислового комплексу, енергетичного комплексу, легкої промисловості для закупівлі вітчизняної сировини для переробки, запасних частин і матеріалів для ремонту.

Ефективним інструментом фінансової підтримки є також надання гарантій та поруки за кредитами. На сьогодні гарантії є особливо актуальними у зв'язку з обмеженістю державних коштів та ризикованістю надання державних кредитів. Проте, на жаль, в Україні немає розповсюдженої практики використання даного інструменту підтримки.

Використання державних гарантій за кредитами комерційних банків може дати ряд переваг, а саме дозволяє ефективніше використовувати фінансові ресурси гаранта, створюється можливість підтримки малих підприємств без стартового капіталу, збільшується кількість підприємств – отримувачів кредиту, з'являється можливість реалізації великих проектів міжобласного значення. Отже, надання гарантій та поруки за кредитами, може допомогти зекономити та ефективно використати кошти для підтримки малих підприємств.

Відносно новим інструментом реалізації фінансової підтримки в Україні є введення практики надання мікрокредитів для започаткування та ведення власної справи. Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва» від 27.07.2011 № 794 суб'єкти малого підприємництва можуть отримати кредит на відкриття власної справи, для виробництва, переробки та збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання у розмірі від 50 000 до 250 000 грн [9].

Ще одним із напрямків державної фінансової підтримки є надання позик на придбання та впровадження нових технологій. В Україні дані позики стосуються більшою мірою нових енергозберігаючих та екологічно чистих технологій. Важливе місце займає в даному контексті фінансування інновацій, що здійснюється Державним банком інноваційного розвитку.

Цікавим для малого бізнесу може бути такий інструмент державної фінансової підтримки як компенсація витрат на розвиток кооперації із великими підприємствами. Цей механізм дозволяє перекласти частину витрат на підтримку малих підприємств на великі корпорації, зокрема через відсутність достатніх об'ємів державного фінансування та адресної допомоги. Найбільш поширеною у світі формою такої кооперації є створення кластерів, які є вигідними як для великих, так і для малих підприємств [10]. Наприклад, велике підприємство розміщує замовлення на комплектуючі серед підприємств малого бізнесу і зосереджує власні зусилля на найбільш відповідальних та складних операціях. Така практика характеризує високу стійкість і стабільність малого бізнесу в довгостроковій перспективі. Проте, в Україні такий напрям фінансової підтримки поки не набув особливого поширення.

В сучасних умовах кризи, не варто забувати також і про можливість залучення міжнародних організацій до кредитування. До основних джерел залучення Україною міжнародних кредитів для малого бізнесу належать програма кредитування малого бізнесу Європейського банку реконструкції та розвитку за участю Національного банку України та Міністерства фінансів України, кредитні лінії для малого бізнесу Світового банку, Німецького банку реконструкції, Агентства США з Міжнародного розвитку, фонду «Євразія». Загальнодержавна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр. передбачає формування фонду нежитлових приміщень та земельних ділянок для їх подальшого надання в оренду за пільгових умов. Проте нині відсутній механізм державної фінансової підтримки цього.

Особливу увагу законодавство України приділяє державній підтримці у сфері інновацій, науки і промислового виробництва; малих та середніх підприємств, що провадять експортну діяльність [11]; у сфері підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

Державна фінансова підтримка підприємств у сфері інновацій, науки і промислового виробництва може здійснюватись за допомогою фінансування створення необхідних об'єктів інфраструктури, включаючи бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій; створення за рахунок бюджетних коштів наукової продукції та її передання на впровадження у виробництво; стимулювання залучення іноземних інвестицій і розвиток таким чином міжнародної співпраці, надання фінансових гарантій, стимулювання участі банків в інвестуванні, державного замовлення на розроблення та впровадження інноваційних технологій, закупівлі об'єктів для оновлення матеріально-технічної бази, фінансування програм співробітництва між державою, підприємствами, вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами, створення інноваційних та технологічних кластерів.

Державна фінансова підтримка малих та середніх підприємств, що провадять експортну діяльність, здійснюється за рахунок кредитування, гарантування, страхування експортних операцій [11]; часткової компенсації частки відсоткових ставок за кредитами для провадження експортної діяльності; часткового покриття витрат, пов'язаних із здійсненням маркетингових заходів на зовнішньому ринку, вивчення кон'юнктури зовнішнього ринку; фінансування участі у виставково-ярмарковій діяльності за кордоном (надання в оренду виставкових площ, часткового покриття витрат, пов'язаних з участю у виставково-ярмарковій діяльності).

Стосовно сфери підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу, то її державна фінансова підтримка націлена на створення мережі бізнес-інкубаторів, фінансуванні програм та умов підвищення рівня професійних знань і якостей фахівці із соціально незахищених верств населення, сприянні участі у програмах обміну міжнародним досвідом.

Суттєве відставання помітне тільки в галузі сільського господарства, яке нині практично позбавлене державної фінансової підтримки. Серед способів державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні є можливість реалізовувати програми міжнародного співробітництва, отримувати поворотну фінансову допомогу від Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, здійснювати пільгове оподаткування через фіксований сільськогосподарський податок, отримувати пільгове кредитування на формування та поліпшення матеріально-технічної бази виробників сільськогосподарської продукції, страхування ризиків через Агростраховий Пул.

В Україні реалізація державної політики підтримки підприємництва здійснюється Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (Держпідприємництво України) та Українським фондом підтримки підприємництва. В нагоді став би досвід США, де функціонує Адміністрація малого бізнесу. Вона є незалежним адміністративним органом і працює на основі цільових програм, які є адресними та охоплюють практично всі верстви населення, зокрема програми мікрокредитування, програми кредитування основних засобів, програми підтримки малих підприємств на відновлення після природних катастроф, програми сприяння жіночому підприємництву, програма поширення підприємництва серед ветеранів та пенсіонерів [12]. За прикладом США створено Генеральний директорат малого та середнього бізнесу, ремісництва, послуг та вільних професій в Німеччині, Агентство малого та середнього підприємництва в Японії та Національне Агентство з обслуговування малого бізнесу в Великобританії.

Висновки. Отже, підвищення ефективності малого підприємництва є одним із головних чинників сталого розвитку економіки України. Сучасні умови ведення малого бізнесу вимагають чітких, стабільних та надійних умов підтримки вітчизняних підприємців. Фінансова підтримка державою малого підприємництва залишається найбільш затребуваною малими підприємствами. Проте нині відсутній чіткий механізм надання такої підтримки, а окремі інструменти фінансової підтримки не використовуються взагалі. Таким чином, у зв'язку із обмеженістю державних коштів особливу увагу варто приділити наданню державних гарантій на кредити та розвитку кооперації малого бізнесу із великими підприємствами, залученню міжнародних кредитів.

Література

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
2. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 641-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>
3. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : закон України від 21.12.2000 № 2157-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>

4. Золотарев А.Н. Государственное регулирование и поддержка предпринимательской деятельности в отрасли виноградарства и виноделия : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : 08.00.05 / А.Н. Золотарев. – Ставрополь, 2004. – 23 с.
5. Булана О.О. Тенденції зміни підходів до державної підтримки економіки у країнах Європи та уроки для України / О. Булана // Світ фінансів. – 2010. – № 2(19). – С. 149–154.
6. Соколова Л.В. Механізм державної підтримки розвитку малого бізнесу в Україні / Л.В. Соколова, О.В. Манакова // Вісник МСУ. – 2006. – С. 14–17.
7. Лаптева В.В. Предпринимательское (хозяйственное) право / В.В. Лаптева, С.С. Занковский. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 560 с.
8. Яценко Л.Д. Основні напрями удосконалення фінансових механізмів державної підтримки інноваційного розвитку / Л.Д. Яценко, Т.В. Цихан // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3). – С. 113–118.
9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для мікrokредитування суб'єктів малого підприємництва [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 794. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-2011-%D0%BF>
10. Колісник Г.М. Види і форми державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні / Г.М. Колісник // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – № 17. – С. 217–224.
11. Волосович С.В. Страхування експортних кредитів: стан, проблеми та перспективи розвитку / С.В. Волосович // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17(1). – С. 193–198.
12. Александрин Ю.Н. Институты и инструментарий формирования эффективной системы государственного стимулирования малого бизнеса: опыт США / Ю.Н. Александрин // Общество: Политика, Экономика, Право. – 2012. – № 1. – С. 101–109.

References

1. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtryмку maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 No. 4618-VI – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
2. Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnoderzhavnoi prohramy rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva na 2014-2024 roky [Elektronnyi resurs]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.08.2013 No. 641-r – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80>
3. Pro Natsionalnu prohramu spriannia rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 21.12.2000 No. 2157-III – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>
4. Zolotarev A.N. Hosudarstvennoe rehulyrovanye y podderzhka predprynmatelskoi deiatelnosti v otrasly vynohradarstva y vynodeliia: avtoref. dys. na soyskanye stepeny kand. ekon. nauk: 08.00.05 / A.N. Zolotarev, Stavropol, 2004, 23 p.
5. Bulana O. O. Tendentsii zminy pidkhodiv do derzhavnoi pidtrymky ekonomiky u krainakh Yevropy ta уроки для України, Svit finansiv, 2010, No. 2(19), pp.149-154.
6. Sokolova L.V., Manakova O.V. Mekhanizm derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho biznesu v Ukraini, Visnyk MSU, 2006, pp.14-17.
7. Lapteva V.V. Predprynmatelskoe (khoziaistvennoe) pravo / V.V. Lapteva, S.S. Zankovskiy. Moscow, Volters Kluver, 2006, 560 p.
8. Yatsenko L.D., Tsykhan T.V. Osnovni napriamy udoskonalennia finansovykh mekhanizmiv derzhavnoi pidtrymky innovatsiinoho rozvytku, Stratehichni priorytety, 2007, No.2(3), pp.113-118.
9. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia mikrokredytuvannia subiektiv maloho pidpriemnytstva [Elektronnyi resurs]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.07.2011 r. No. 794 – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-2011-%D0%BF>
10. Kolisnyk H.M. Vydy i formy derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini, Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy, 2007, No.17, pp.217-224.
11. Volosovykh S.V. Strahuvannia eksportnykh kredytiv: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku, Ekonomichnyi visnyk universytetu, 2011, No. 17(1), pp. 193-198.
12. Aleksandrin Yu.N. Instituty i instrumentariy formirovaniya effektivnoy sistemy gosudarstvennogo stimulirovaniya malogo biznesa: opyt SShA, Obschestvo: Politika, Ekonomika, Pravo, 2012, No.1, pp. 101 – 109.

Надійшла 23.08.2014; рецензент: д. е. н. Волосович С. В.